



VURROLAGAIÐ

Ofelaš vuorrováikkuhussii ja giela
ovdáneami álgomuttuide





Sisdoallu

Lohkkái	2
Vuorrováikkhus nanosmuvvá ovtasorrumis	4
Dáhtokeahces dajaldagain diđolaš dajaldagaide	6
Olggobuktinvugiid lassáneapmi	8
Hállama maŋgoneapmi	9
Láhtain seavvagiidda, čujuhemiin govaide	10
Olggobuktimiid ovtasteapmi cealkagiidda	12
Mánná ovdána iežas individuála táktii	14
Lassidieđu	16

Lohkkái

Vuorrováikkhus lea dehálaš juohkehažžii. Mánás ja vánhemiin lea seammá dehálaš rolla vuorrováikkhusa ovdáneamis. Vuorrováikkhusdáiddut nanosmuvvat oktasaš vásáhusaid bokte.

Dán ofelaččas muitalat máná vuorrováikkhusa ja giela ovdáneamis riegádeamis sulaid guovtti ja bealle jagi agi rádjai. Juohke mánná ovdána iežas individuála leavttuin. Mánngii mánná oahppá kommuniseret nu, ahte áššái ii šatta giddet sierra fuomášumi. Álo kommuniserendáiddut eai goittotge ovdán gaskamearálaš áigetávvaliid mielde. Maiddái máná doaibma vuorrováikkhusdiliin sáhtá orrut rávisolbmuid mielas earálágan go nuppiid mánáid.

Jus mánná šaddá mánggagielat birrasis, su hállama ja giela ovdáneamis sáhtá leat ádjáneapmi álgomuttus, muhto dábálaččat mánná duohpá dan gitta jođánit. Dábálaččat mánná sáhtá oahppat álkit juobe mánggaid gielaid, jus dat geavahuvvojit su beaivválaš birrasis. Jus mánás leat giellaovdáneami hehttehusat, dat bohtet ovdan dábálaččat buot su geavahan gielain.

Ofelačča kápihttala loahpas lea ovdamearka das, mo rávis olbmot sáhttet doarjut máná ovdáneami. Logahallon áššiin gánneha válljet dakkáriid, mat heivejit dillái. Buot ii dárbbáš dahkat seammá háve. Deháleamos lea vuorrováikkhusa illu ja ovttasorrun.

Dát ofelaš lea oaivvilduvvon rávis olbmuide, geat háliidit lassidieđuid máná vuorrováikkhusa, kommuniserema ja giela ovdáneami álgomuttuin. Ofelaččas muitaluvvo, mo kommuniserendáidduid sáhttá nannet vuorrováikkhusdiliin. Ofelaččas lea maiddá diehtu das, mo máná sáhttá doarjut dalle, jus giela ovdáneapmi ii juoga sivas ovdánge gaskamearálaš vuogi mielde. Jus juoga máná vuorrováikkhusas, kommuniseremis dahje giela ovdáneamis boktá smiehttama, de ášši ii gánnet báhcit smiehtadit okto. Buot máná ovdáneapmái gullevaš áššiid lea buorre buktit ovdan dearvvašvuodaguovddáža rávvehagas, mii Suomas veahkeha mánáid dearvvašvuodadikšumis.





Govva: Barbro Wickström

Govva: Timo Hartikainen

Vuorováikkuhus nanosmuvvá ovttasorrumis

Buot olbmui lea dárbu leat nuppiid olbmuiguin. Vuorováikkuhusvásáhusat čoggogohtet seammás riegádeami maŋŋá. Easkariegádan njuoratománá loktejuvvo eatni čovajji ala, mas son dovdá eatni liikki liekkasvuoda ja gullá jo mánágoađis oahpes eatni váimmu jienaid. Eadni vástida njuoratomána lihkestagaide guoskamiin, ohcamiin sutnje geahččankontávta ja hállamiin sutnje.

Áramus muttuid rájes njuoratomána millii šaddagoahtá jurdda ovttas orrumis ja vuorováikkuhusas. Njuoratománá dieđiha dárbbuin ja rávis olmmoš vástida daidda. Vuorováikkuhus lea mánnái dego ovdáneami gietkka, go buot ovdáneami oassesuorggit huksejuvvojit vuorováikkuhusdiliin. Go rávis olbmot dulkojit máná dieđuid ja vástidit su dárbbuide, sii dorjot maidái njuoratomána vuodđodorvvolašvuoda, dovdduid muddema ja áicilvuoda ovdáneami.



! Njuoratománá dieđiha dárbbuid ja rávis olmmoš vástida daidda. Vuorrováikkhus lea njuoratománái dego ovdáneami gietkka, go buot ovdáneami oassesuorggit huksejuvvojit vuorrováikkhusdiliin.

Njuoratománá lea dán ovdánanmutter dábálaččat moatti riegeđeami maŋgasaš mánuid áigge.

Vuosttas mánuid áigge njuoratománá kommunisere eallindoaimmaide gullevaš dárbbuid, maid rávis olbmot vástidit. Lea dehálaš, ahte njuoratománá oazžu dovddu das, ahte su oadđin- ja boradanritma gávdnojit, su čoavjebákčasiidda reagerejuvvo jeđđemiin jna. Go dát vuodđodárbbut duhtaduvvojit, njuoratománá oazžu vásáhusaid das, ahte su dieđut ipmirduvvojit ja dieđuid olggosbuktin gánneha.

Áramus vuorrováikkhusvásáhusat leat dehálačča buot ovdáneami oassesurggiin. Áramus

vuorrováikkhusas hárejit maidái daid vuodđovalmmašvuodaid, maid dárbbasa maŋgeleappos, go kommuniseret mánggabealagabat nuppiiguin. Vuorrováikkhusa vuodđoelemeantaid, kontávttaid, ovtas orruma ja vurrolagaid bargama dárbbasat buot kommuniserendiliin eallima čađa.

Njuoratománá lea iežas persovnnalašvuolta jo álggu rájes. Son lea eará olmuide ođđa oahpásmuvvan, masa oahpásmuvvan váldá iežas áiggi. Muhtun vanhemat muitalit, ahte sii eai dađi eanet smiehta, mo njuoratománáin galgá doaimmat – áššit ovdánit iežas vuogi mielde. Muhtumin fas oktasaš šuoŋa njuoratománáin dárbbasa ohcat guhkit áigge. Lihkostuvvan vuorrováikkhusbottut nannejit vuorrováikkhusa, buvttadit goabbáige návddašeami ja movttiidahttet ovdos guvlu.

RÁVIS OLBMOT SÁHTTET DOARJUT NJUORATOMÁNÁ OVDÁNEAMI:

- leat ovtas orrun- ja dikšundiliin ráfálaččat mielde
- vuodjut mánáin ovtas orrumii
- fáktet njuoratománá álgagiid (čierrun, duđavaš jietnadallan, lihkađeapmi)
- vástidemiin njuoratománái (háleštallan, salla, njávkan, geahččankontávttá ohcan, dikšun)
- jeđđet leabuhis njuoratománá
- roahkasmahttit dakkár njuoratománá vuorrováikkhusii, gii liiko leat iehčanassii

Jus juoga njuoratománá ovdáneamis dahje vuorrováikkhusas bohciidahtta smiehttama, hála áššis rávvehagas.



! Njuoralmáná dárbbaša jeavddalaččat ja olu vásáhusaid das, ahte su doaimmain ja jietnadeamis lea mearkašupmi dili ovdáneapmái.

Govva: Annakaisa Ojanen

Govva: Kirsi-Marja Savola



Dáhtokeahtes dajaldagain diđolaš dajaldagaide

Njuoralmánái šaddá vuosttas mánuid áigge riegeadeami maŋŋá náckca ráfot ja luohttit dasa, ahte su vuodđodárbbut ožžot vástádusa. Dán maŋŋá álgá aktiivvalaš vuorrováikkuhusdáidduid, dovdoáidduid ja kommuniserema nannejeaddji dáidduid ovdánanmuddu. Ovdamearkan njuoralmáná láhtaidisguin, geahčastagaidisguin ja hámiinis buvttadan dieđut eai šat laktás dušše su dárbbuide, muhto njuoralmáná álgá mitalit maiddá iežas olggosbuktinvuogiidis bokte das, mo

son vásiha olgomáilmmi.

Árga njuoralmánáin šaddá ovttas dahkama mielde: lonuhit lihpara, gárvodit ja nuoladit, boradit, ráhkkanih nohkkat dahje dušše leat ovttas. Doaimma jeavddalašvuotta veahkeha njuoralmáná hábmet beaivvi johtima ja avástallat boahttevaš dáhpáhusaid. Go njuoralmáná dieđuide vástidit, son vásiha iežas dili dorvvolažžan ja oažžu vásáhusaid iežas váikkuhanvejolašvuodain. Go njuoralmáná dovda iežas oktonassan dahje nelgon, son njimmagoahtá. Eadni dahje áhčči gullá njimmama

ja *dulko* dan mearkašit ovdamearkan dan, ahte njuoralmáná háliida sallii dahje ahte son lea nelgon. Vánhen hállá mánái ja manná su lusa, váldá sallii ja njávká. Jus njuoralmáná ráfo, vánhema dulkon das, ahte njuoralmáná háliidii sallii, lea jáhkkimis riehta. Jus njuoralmáná joatká njimmama, vánhen fállá sutnje mielkki. Jus njuoralmáná

Njuoralmáná lea dán ovdánanmutter gaskamearálaččat 3-12 mánu ahkásažžan.

! Giela ovdáneapmái lea dehálaš, ahte vanhemat hállet mánnáset iežas eatnigiela.

ráfo mielkki oaččodettiin, vanhema dulkon das, ahte njuoratománá lei nelgon, lei riehta. Go vanhemat dulkojit njuoratománá njimmama njuolggaduslaččat, das šaddá eaktodáhtolaš *mearka* sala dahje biebmuvivdimii.

Jo moatti mánu ahkásažžan njuoratománá geavahišgoahtá jienas vuorrováikkuhusas ain mánggabealagabat. Čierruma ja borramii gullevaš reavvggestemiid, stoavkima ja njakkazastima báldii bohtet návddašanjenat, čaibman ja umaideapmi. Jiena buvttadeapmi šaddá maiddá eanet ulbmillažžan. Njuoratománá buktá iežas ovdan vuorrováikkuhusdiliin ja stoahkamiin mánggabealagiid jietnademiin, biškumiin ja duhrramiin. Rohpa lihkastagat ja lahtuid ginccardeamit dorjot jietnadeami. Dađistaga njuoratománá jietnadeapmi nuppástuvvá jiena ravdaiešvuodaid iskkadeamis šluppardeapmin. Šluppardettiin njuoratománá buvttada ritmmalaš, mángga sierra šuoŋat jietnadanráidduid. Vaikke jietnadanráiddu leat mearkkašmeahtumat, dat muittuhišgohtet dađistaga ain eanet birra hállama.

Njuoratománá dárbbasa jeavddalaččat ja valjit vásáhusaid das, ahte su doaimmain ja jietnademiin lea mearkkašupmi dili ovdáneapmái. Go vanhemat dulkojit doaimma njuolggaduslaččat seammá vugiin, dihto doaimma oazžugoahtá oktasaččat juhkkovuvvon mearkkašumi. Doaimmas šaddá eaktodáhtolaš mearka áššái. Oktasaš bottuin dakkár *mearkkat* šaddagohtet lasi: - lávkkodettiin njuoratománá *bišku ja ginccardallá lahtuidis*, go háliida joatkit lávkuma - boradettiin njuoratománá *jorgala oaivvis* nuppe guvlui ja *duhrrá*, go ii hálit šat borrat - njuoratománá *geige gieđaidis*, go háliida sallii - jus vanhemiin lea dáhpin duhkoraddat njuoratománáin kukkuu-stohkosa lihparamolsuma oktavuodas, njuoratománá *huikkahallá* avástaladettiin stoahkama farga álgit - jus kukkuu-stohkosii gullá juoga čohkkamuddu, mas njuoratománá vaikkoba čagardahtto, son vuordigoahtá duon čagardeami *gealdimiin rohpaš ja geahččá* divššára vuordimiin

RÁVIS OLB MOT SÁHTTE DOARJUT NJUORATOMÁNÁ OVDÁNEAMI:

- dahkamiin čielgá beaveritmma, mii veahkeha máná avástallat boahttevaš áššiid ja dáhpáhusaid
- ordnemiin heahkastuhtti, stoahkaneallámušaid árgga diliide
- dárkkistemiin njuoratománá reakšuvnnaid, ahte heahkastuhtti dili lea su mielas hávski
- geardduhemiin oahpisiin šaddan oktasaš somás dilálašvuoda ain ođđasit
- addimiin saji máná olggosbuktimiidda
- vuhtii váldimiin eandalii daid olggosbuktimiid ja mearkkaid, maid njuoratománá lea geavahišgoahtán
- doaimbamiin iežas dulkojumi mielde seammá dárkumin njuoratománá reakšuvnnain, deaivvaigo dulkojupmi riehta.
- hohkahemiin njuoratománá vurrolagaid bargamii ja stoahkamii jietnademiin ja šluppardemiin
- lávlumiin, hoahkamiin ja stoahkamiin stohkosiid, maidda njuoratománá sáhtá oassálastit iežas vuorustis
- hállamiin njuoratománái árgadilálašvuodain
- nammademiin diliid gullevaš dovduid, áššiid ja doaimmaid
- njuikemiin loaččes ovttas orrumii, dulljemiin ja háladiet somás áššiid, goas njuoratománá sáhtá beassat oktasaš dovduidáli rávis olbmuiin

Jus juoga njuoratománá ovdáneamis dahje vuorrováikkuhus bohciidahtá smiehttama, hála áššis rávvehagas.





Olggosbuktinvuigiid lassáneapmi

Dađistaga mánná ja lagašolbmot álgget kommuniseret ain mánggabealagabat. Mánná geavaha iežas olggosbuktinvuohkin **hápmegielas dahjege geahčastagaid, láhtaid, doaimma ja deattuhusaid.** Lagašolbmot geavahit hállama olis seammá hápmegiela vugiid go mánná.

Máná šluppardeapmi lea dađistaga ain mánggabealagat ja son iskagoahtá oččodallat stávvaliid sániin. Mánná

sáhtá čujuhit lámppá ja dadjat “pá”dahje bidjat háhta oaivásis ja dadjat “vi”. Hállamiin buvttaduvvon sániid vuorká čoggo álggos viehka njozet. Sulaid viđalogi sáni oahppama maŋŋá mánggain mánáin boahtá “sátnegirdileapmi” ja sátneráđju lassána johtilit. Seammá áigge mánná maiddá sojahišgoahtá sániid ja geahččala laktit sániid cealkkan. Máná olggosbuktimiin doaimbá,

láhtat, geahčastagat, šluppardeapmi ja sátneskkadallamat johtet guhka bálddalaga. Dán ovdánanmutter mánná ádde hállama olu eanet go sáhtá ieš dan buvttadit.

Mánná lea dán ovdánanmutter gaskamearálaččat 1-2 jagi ahkásažžan.

! **Lea dehálaš, ahte mánná
sáhtá oggos buktit iežas daid
vugiiguin, mat doibmet bures.**



Vaikke hállamis bohtáge mángasiid váđodiedihavuohki, mii buohkat ávkástallat eallima čađa mánnávuodas oahpis hápmegiela buot vuorováikkuhusas. Hálojuvvon dieđuid dievasmahttet ee. geahčastagat, láhtat ja rohka lihkastagat.

Hállama maŋgoneapmi

Dávjá máná kommuniserendáiddut ovdánit nu johtilit, ahte daidda ii gárfta giddet sierra fuomášumi. Máná giela

ovdáneapmi sáhtá muhtumin leat njoazit, ja vanhemiid mielas sáhtá orrut, ahte ovdamearkan máná sátnegeahččaleami dahje sánit maŋjonit. Hállama oahppama dego earáge oahppama tákta lea individuála. Muhtun mánás sáhtá leat viiddis hálojuvvon sániid sátnerádjju jo seammás vuosttas riegádanbeaivvi maŋjá, nubbi ovdána njoazibut ja buvttadišgoahtá sániid easkka nuppi riegádanbeaivvi lahkonettiin.

Sánálaš olggosbuktima maŋgoneapmi sáhtá laktásit individuála ovdánantáktii, maiddá ovdamearkan hállanollggosbuktima dahje hállama áddema ovdáneami maŋgoneapmái dahje viidasut ovdáneami váttisvuhtii. Máná birrasa mánggagielalašvuohta ii iešalddes daga giellaváttisvuođaid dahje ovdáneami maŋgoneami. Leiba jearaldat njoazes ovdáneamis dahje ovdáneami maŋgoneamis, lea dehálaš, ahte mánná sáhtá olggosbuktiit iežas daid vugiiguin, mat doibmet bures. Rávis olbmuid lea sivva smiehttat, maid mánná figgá iežas vugiiguin mitalit dárbbuidis ja sávaldagaidis ektui áššiin, main son liiko ja main ii. Go rávis olbmot áddejit máná deháleamos dieđut ja vástidit daidda, máná motivašuvdna olggosbuktiit iežas seailu. Go mánná oazžu vásáhusaid das, ahte lagašolbmot ipmirdit su láhtaid, geahčastagaid ja jietnadeami, son oazžu motivašuvnna olggosbuktiit iežas ain eanet diliin. Vánhemat bealistic hállet mánnái dábálaš vuogi mielde ja ávkástallet hállama olis hápmegiela dieđuid. Ná doaimmadettiin sii addet mánnái málle das, mo sihke hállama ja hápmegiela sáhtá ávkástallat olggosbuktimis. Go mánná gullá hállama ja dan deattuhusaid sihke oaidná hállami gullelaš geahčastagaid ja láhtaid, su lea maiddá álkit áddet vanhemiid dieđuid.

! Hállama buhtejeaddji vugiid ávkkástallan árgabeaivvi vuorováikkuhusdiliin jođalmahtá máná ipmirdan- ja olggosbuktindáidduid ovdáneami. Govaid dahje ■ seavagiela geavaheapmi ii daga hállama ovdáneami njoazibun.

Govva: Kirsi-Marja Savola



Láhtain seavvagiidda, čujuhemiin govaide

Jus mánná ádjána guhkká hápmegiellamuttus, geahčastagaid, láhtaid ja doaimma sáhtá ávkkástallat kommuniseremis beaktilit. Oktasaččat sohppojuvvon láhtain gánneha válljet seavvagiid, maid härjehallat mánáin seammá vuohká go earáge láhtaid (ovdamearkan seavvima) dahje sániid. Seavan válljejuvvojit máná árgabeaivái gulleváš sániid. Dát addet mánáin vuogi iežas áššiid muitaleapmái. Seavvagiid sáhtá ohcat interneahtas ovdamearkan Papunet-siidduin (www.papunet.net/yleis/kuvatyokalu). Doarjaga seavvagiid geavaheamis gánneha bivdit hállanterapevtas.

Seavvagiid geavaheapmi ii daga máná giela ovdáneami njoazibun, muhto baicce doarju dan ja addá ođđalágan vuogi ipmirduvvot ovdal go sániid geavaheapmi lea mánáin vejolaš. Dalle mánná ii dárbbáš duskkástuvvat dasa, ahte sus ii leat vuohki muitalit áššis.

Muhtun mánát beroštuvvet eanet govain go láhtain dahje seavvagiin. Dákkár mánná lea várra muđuige olggosbuktán iežas čujuhemiin áššiid birrasisttis ja dutkan áššiid govagirjji dahje čuovgagovvaalbuma vehkiin. Rávis olmmoš sáhtá čájehit málle čujuhemiin govaid hállama olis. Ná mánná oahppá muitalit áššiin govaid vehkiin. Gárvves govaid sáhtá printet

ovdamearkan interneahtas, čuohppat bláđiin ja sárgut ieš. Govaid sáhtá čohkket iežas albumii, mii geavahuvvo vuorováikkuhusdiliin. Dieđu govaid geavaheamis kommuniseremis ja doarjaga govaid geavaheapmái gánneha bivdit hállanterapevtas.

Dáid hállama buhtejeaddji vugiid geavaheapmi árgabeaivvi vuorováikkuhusdiliin jođalmahtá máná ipmirdan- ja olggosbuktindáidduid ovdáneami. Seammás sihkkarastojuvvo buoremus vuogi mielde doaimmalaš kommuniserenvuogi leahkima, jus mánná ádjána dán ovdánanmuttus juoga sivas guhká.

RÁVIS OLBMOT SÁHTTET DOARJUT MÁNÁ OVDÁNEAMI:

- hállamin mánnái álo iežas eatnigielas
- áiccalmahttimiin máná ja fuomášemiin máná láhtaid, geahčastagaid, doaimma, jietnadeami, sátnegeahččaladdama ja sániid
- dulkomiin máná olggosbuktimiid ja vástidemiin daidda
- dárkkistemiin máná reakšuvnnain, deaivvaigo dulkonevttohus riehta
- ádestallamiin máná olggosbuktimiid.
- dievasmahttimiin máná olggosbuktimiid hállamiin (ovdamearkan “pá” ► “nu, doppe lea lámpá” dahje máná čujuhettiin juolgesuorpmadis gárvodettiin ► “jo, coggat suohkuid juolgá”)
- fuolahemiin das, ahte mánná ádde olggosbuktimiiddis dievasmahttima dili riggodahttimis iige olggosbuktima divvumiin
- addimiin mánnái smávva bargguid, mat dorjot hállama áddema ja sátneráju čoggoma (ovdamearkan olgobiktasiid nuollama maŋŋá: “atte gahpira” “čájjet, gos lea gáma” “cokka ullosuohku juolgá”)
- hállamiin mánnái oanehis, čielga cealkagiin ja šuoŋa deattuhusain
- stoahkamiin mánáin smávva juonalaš stohkosiid (rávis olmmoš boraha máná dahje mánná rávis olbmo leaikkain basttiin, addit leaikkain biebmu maiddá dohkkái)
- fuolahemiin das, ahte oktasaš bottut leat leaikkalačča ja ovdánit máná távttas, vai vuorrováikkhusa illu seailu ođđa dáidduid oahpahaladettiin
- návddašemiin ovtta orrumis, dulljemiin mánáin

Jus juoga máná ovdáneamis dahje vuorrováikkhus bohciidahtta smiehtta, hála áššis rávvehagas.

JUS MÁNÁ HÁLLAMA OVDÁNEAPMI LEA MAŊŊONAN, OVDÁNEAMI SÁHTTÁ LASSIN DOARJUT:

- geavahemiin mánnái mihtilmas vuorrováikkhusvuogi iežas hállama olis
- hohkahallamiin máná lonohallanstoahkamiidda jietnademiin
- ádestallat máná jietnademiid ja sátnegeahččalemiid
- váldimiin govaid, láhtaid ja seavvagiid hállama báldii
- doarjumiin máná láhtaid, seavvagiid dahje govaid geavaheamis
- lasihemiin seavvagiid dahje govaid meari dađistaga
- geavahemiin seavvagiid ja govaid ja jietnadeami, sátnegeahččalemiid ja sániid bálddalaga
- dadjamiin jitnosit mánnái láhtaiguin, seavvagiiguin, govaiguin dahje sátnegeahččalemiiguin buvttadan olggosbuktimiid

Hála hállama ovdáneapmái gullelaš áššiin rávvehagas ja bivdde sáddenbáhpára hállanterepevtii. Hállanterepevta mihttomearrin lea ovddalgihtii eastadit, dutkat ja veajuiduhttit hállama ja giela váttisvuodaid ja daidda gullelaš vuorrováikkhusa váttisvuodaid.



! Lea dehálaš, ahte vanhemat čájehit mánnásis iežas hállama olis málle das, mo hállama buhhtejeaddji vugiid geavahit olggosbuktimis.

Govat: Barbro Wickström



Olggosbuktimiid ovttasteapmi cealkkan

Stoahkan lea máná vuohki oahppat ođđa áššiid. Mánná návddaša das, ahte vanhemat stohket suinna ovdamearkan lonohallanstoheksiid dahje juonalaš stoheksiid. Stohkosat dorjot máná giela ja jurddašeami ovdáneami. Rávis olmmoš sáhtá buktit stoheksii ođđa elemeanttaid, muhto stoheksis gánneha fuobmát álo máná fiinnadovddolašge álgagiid.

Mánná ipmirda hállama eanet go maid ieš máhtá buvttadit. Máná buvttadan sániid sátnerádjju čoggo johtilit, muhtumin individuála molsašuddan lea vel stuoris. Muhtun mánát leat sániid buvttadeaddjin álgomuttus, nuppit geavahit bealistis aktiivvalaččat mánja čuođi sáni.

Gaskamearálaččat 2-jahkásaš mánná buvttada sulaid 200 sáni ja sátnerádjju čoggo johtilit. Mánná jietnada sániid vel eahpedárkililit. Ovdamearkan dajadettiin “*čáhci*” mánná sáhtá oaivvildit áhči dahje čeahci.

Mánná ovttastahtá sániid cealkkan, mat leat vel oanehačča ja dego telegrámmat ja son dadjá dušše deháleamos sániid. Mánná sáhtá ovdamearkan láhttestit: “*Eadni boahá*” dahje go háliida sukkát: “*Olggos sukká*”.

Mánná lea dán ovdánanmuttus gaskamearálaččat 2–2 ½-jagi ahkásažžan.

Jus máná hállanolggosbuktin ovdána njozet, son sáhtá buvttadišgoahtit cealkagiid láhtaidisguin dahje ovttastemiin láhtaid ja sátnegeahččalemiid. Mánná ovdamearkan muitala togas, mii mánná meattá “*tsu tsu too*” ja dahká seammás gieđainis toga lihkađeami sullasaš seavvima. Dahje son čujuha suorpmainis skáhpe, ja stoavká njálmmiss ja dadjá “*atte*” go bivdá herskuid skáhpes. Ná mánná dieđiha seammás áđdet cealkagiid dahkama idea. Mánnái lea dehálaš oazžut vásáhusaid das, ahte su dieđut leat dehálačča, kommuniseren gánneha ja ahte son áddejuvvo. Jus mánnái lea váttis áđdet hállama

Govva: Kirsi-Marja Savola



dahje olggosbuktit iežas daid vugiin mat gávdnojit, giela ovdáneami sáhtta ain doarjut geavahemiin beavttálmahttojuvvon hápmegiela bálddas maiddái seavvagiid dahje kommuniserengovaid. Mánás sáhtta šaddat čeahpes kommuniserejeaddji, vaikke hállan ii lihkostuvašiige. Mánna sáhtta ovdamearkan muitalit áššiidisguin go dahká cealkagiid govaid čujuhemiin dahje seavvima bokte.

Vai mánna sáhtta ovdánit kommuniserendáidduidis dáfus, lea dehálaš, ahte vánhemat čájehit sutnje mále iežas hállama olis das, mo hállama buhtejeaddji vugiid sáhtta ávkkástallat olggosbuktimis. Go vánhemat ávkkástallet hállama olis seavvagiid dahje govaid, mánna lea álkit áddet vánhemiid dieđuid. Lea dehálaš, ahte vánhemat muitalit olbmuide, geat doibmet mánain, mo sii sáhttet kommuniseret mánain sutnje buoremus vuogi mielde.

RÁVIS OLBMOT SÁHTTET DOARJUT MÁNÁ OVDÁNEAMI:

- stoahkamiin mánain lonohallanstohkosiid ja juonalaš stohkosiid
- geahččamiin mánain ovtas govvagirjiid ja háleštemiin suinna girjji govain
- hállamiin mánna čielga, rikkis giela iežas eatnigillii
- fuomásemiin máná olggosbuktimiid ja vástidemiin daidda
- doarjumiin máná olggosbuktimiid: deháleamos ii leat, maid son dadjá muhto mii áššiid sus lea
- dulkomiin máná olggosbuktimiid gielalaččat mánggabealagat hámis, omd. “Mannat olggos sukká” ► “Nu, farga manne olggos sukkát stuorra sukkáin”
- dulljemiin lonohallamiin, illudemiin kommuniserema lihkostuvvamis

JUS MÁNÁ HÁLLAMA OVDÁNEAPMI LEA MAĐĐONAN, OVDÁNEAMI SÁHTTÁ DOARJUT:

- fuomásemiin máná hápmegiela ja ovdamearkan seavvagiin dahje govaiguin buvttadan olggosbuktimiid
- čájehemiin mále mánna hápmegiela ja hállama buhtejeaddji vugiid geavaheamis nu ahte váldá ieš dáid vugiid atnui hállama olis
- hállamiin máná olggosbuktimiid jitnosit, ovdamearkan go mánna seavvá BUSSÁ – ČIEGUS rávis olmmoš gávnna: “Já, manaigo bussá čihkosii? Oho!”
- dárkkistemiin šattaigo diehtu áddejuvvot riehta
- vástidemiin máná dieđuide
- muitalemiin máná eará lagašolbmuide vugiin, mat veahkehit kommuniseret mánain.

Bivdde rávvehagas sáddenbáhpára hállanterapevtii, jus hállanterapiijakontákta ii vel leat.





... deaivida máná almmá hoahpu haga.



... addá saji máná vuorováikkhusálgagiidda.



... fuobmá máná álgagiid ja vástida daidda.

Mánna ovdána iežas individuála táktii

Mánna ovdána ja oahppá iežas individuála táktii. Ovdáneapmi lea joatkkaráidu, mas ovdánamuttut čuvvot nubbi nuppi guđege mánna mihtilmas vugiin. Guovtti- dahje mánggagielat mánna giella ovdána oalle seammá vugiin go ovttagielat

mánna. Mánna oahppá ođđa áššiid vuorováikkhusastis lagašolbmuiquin. Vánhema nannejit mánna ovdáneami fállamiin sutnje heivvolaš meari doarjaga ja ovdánanhástalusaid.

Vánhema dihtet dávjá fuobmátkeahtá, makkár

vuorováikkhusbottuin mánna lea ávki. Jus ovdáneapmi ii čuovoge gaskamearálaš távta, vánhema sáhttet háliidit doarjaga dasa, ahte sii dahket áššiid rievttis áigái. Veahki ja rávvagiid gánneha ohcalit rávvehagas ámmátolbmoss, gii dovdá giella

! Áššiid, mat motiverejit máná, váldin doaimma vuolggasadjin nanne ovdáneami.



... geavaha dakkár olggosbuktinvuogi, man mánná ádde.

... áiccalmastá, áddebago son ja mánná nubbi nuppi.

ovdáneami (ovdamearkan hállanterepevta dahje psykologa).

Jus mánná lea beroštuvvan muhtun ovdánanmuddui gullevaš doaimmas gaskamearálaš ahkeroštallamiid guhkit áigge, suinna gánneha dahkat duon ovdánanmuddui gullevaš áššiid. Áššiid, mat motiverejit máná, váldin

doaimma vuolggasadjin nanne ovdáneami. Mánná sáhtta ovdamearkan háliidit geardduhit dihto vuorrováikkusstohkosa ain ođđasit, jus muhtun stohkosii gullevaš ášši dahje dáiddu gieđahallan lea vel gaskan. Mánná sáhtta maiddái háliidit máhccat ain ođđasit árabut

hárjehallon áššiide, vaikke son oahpahalláge seammá áigge jo ođđa dáiddu. Go vanhemat áicet vuorrováikkusdilálašvuodain dárkilit máná ja su beroštumi čuožáhagaid, sii sáhtte gávdnat áššiid, mat leat justa rievttis iežas máná ovdáneami dáfus.

Ofelačča sáhtta printet čujuhusas: www.papunet.net/esitteet

Lassidieđut:

Diehtu giela ovdáneamis

Alijoki, E. (1998). Pesästä pieni ponnistaa, lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjayhtymä Oy.

Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T., Ketonen, R. (toim.) (2003). Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti.

www.nettineuvo.fi (lapset – lapsi ikäkausittain)

www.papunet.net/tietoa



TEAKSTA: Kaisa Martikainen

Stoahkangeažideamit

Huovi, H., Perkiö, S., Louhi, K. (2007). Vauvan vaaka. Loruja ja leikkejä vauvaperheille. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huovi, H., Perkiö, S. (2006). Vauvan vaaka. CD-kirja. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

<http://w3.kirkkonummi.fi/kirjasto/lorut/index.htm>

www.mll.fi/vanhempainnetti/leikkinurkka

Seavaggiidda ja govaide gullelaš materiála

www.papunet.net/kuvakommunikointi

www.papunet.net/kuvatyo_kalu

www.papunet.net/viittomakommunikointi

tikoteekki

Tietotekniikka- ja
kommunikaatiokeskus
Viljatie 4 B, 00700 Helsinki
puh: (09) 34 809 370
tikoteekki@kvl.fi
www.tikoteekki.fi

